

Ανεξίτηλοι τόποι

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Είχα βαφεί ολόκληρος, από την κορυφή ως τα νύχια με χρώμα μπλε βαθύ. Ένα μπλε ασυνήθιστης καθαρότητας.

Σαν κάποιο πίνακα του Φασιανού που τον υπογράφει «η γλαφυρότητα της αυλής», μοιάζαμε, ωστόσο, όλοι μας. Αφού κι οι άλλοι, είχανε στιγματιστεί με την παράξενη μπλε μπογιά και απορία γέμισα ότι οι ίδιοι δεν φαινότανε να το έχουνε συνείδηση καμιά αυτό.

Κοίταξα γύρω μου και τους έβλεπα όλους μπλε. Τους μαστόρους, τα μικρά παιδιά που με είχανε συνοδεύσει ως το σπίτι, ένα προς ένα μπλε. Τους παππούδες, τους γονείς μου, -του πατέρα μου είχε βαφεί μόνο ένα μεγάλο τσουλούφι από τα κυματιστά μαλλιά του, σαν ένα κομμάτι ατόφιος ουρανός στην κορυφή της κεφαλής του -τα δέντρα, τους λόφους ψηλά με τις ελιές, και τη μεγάλη θάλασσα, μπλε βαθύ την έβλεπα κι αυτή. Ακόμη και η γαϊδάρα μας, η Αράπη, που έτρεχε πολύ μακριά πια, καρφωμένη θαρρείς στο ίδιο πάντα μέρος, ολόκληρη γυαλιστερή μπλε μου φαινότανε.

Πήγα και λούστηκα με καυτό νερό. Αργότερα γύρισα κοντά στους άλλους.

«Δέκα πέντε οκάδες ήτανε η σουπιά», αποφάνθηκε ο παππούς. Από μακρινές θάλασσες θα 'χε φτάσει, «διωγμένη». Γιατί τόσο θεόρατη και παράταιρη, δεν μπορούσε να ζήσει μαζί με τις άλλες σουπιές κι αναγκάστηκε «να πάρει των ομματιών της».

Ύστερα μαγειρέψανε εκείνη τη σουπιά, κι άλλα κομμάτια της τα πηγάνισαν, κι έφαγαν οι εργάτες κι ο κόσμος όλος. Ήπιανε κρασί, και «ζήτω», σε μένα και «μπράβο», και «να ζήσεις Κωστάκη», «και σ' ανώτερα».

Και τραγουδούσαν πιωμένοι, και έκπληκτοι έδειχναν πολύ (μαζί μου).

-Να, πιά πάλι να ξεπλυθείς. Δεν έχεις καθαριστεί ακόμα» μου ψιθύρισε κάποια στιγμή ανήσυχος, στο αντί, ο πατέρας μου.

Πήγα τότε αμέσως, και άλλες πολλές φορές μετά. Είδα κι έπαθα να βγάλω τη μπογιά από πάνω μου.

Θυμήθηκα το περιστατικό, αυτό που τώρα σας το περιγράφω, ύστερα από σαράντα ολόκληρα χρόνια. Γινόντανε η εκταφή των οστών του πατέρα μου στο πρώτο νεκροταφείο Αθηνών για να τα μεταφέρουμε στην ιδιαίτερη πατρίδα. Μόλις ο κασμάς χτύπησε το σκελετό του κρανίου είδα τα υπέροχα μεταξωτά μαλλιά του που παρέμειναν ανέπαφα. Πήγα να τ' αγγίξω κι εκείνα μείνανε όλα μέσα στη χούφτα μου. Όπως τα κρατούσα παρατήρησα πως μια μεγάλη τούφα τους ήτανε μπλε. Ένα μπλε ζωηρότατο και απαστράπτον. Δέος με συνεπήρε στη θέα. Τότε ο νους μου πήγε στην άθλια σουπιά και εξήγησα έτσι το παράδοξο, αλλά ο φόβος καθόλου δεν καταλάγιασε.

Γιατί μετά την ταφή των οστών και γυρίζοντας στο πατρικό σπίτι, εγώ και μόνο εγώ, παρατήρησα αχνό να φανερώνεται ξανά εκείνο το αποτύπωμα της παράξενης μελάνης στο σχήμα του φιδιού, πάνω στην πετρόκτιστη αυλή μας, ύστερα από τόσα χρόνια βροχές και χιόνια και χαλάζια, αλλά και ψηλά στο χοντρό ακόμα κορμό της γέρινης ελιάς.

Μια αχνή μπλε γραμμή, σχεδόν μαύρη, σε σχήμα φιδιού, ανεξίτηλη από τη φθορά, με το χρώμα της να δυναμώνει ανεπαίσθητα και να επανέρχεται όλο και ζωηρότερη.

Η ωρίμανση

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Η μεταβατική περίοδος της ελλαδικής ποίησης.

Η σταδιακή εξέλιξη από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους έως το 1930, εκδόσεις Σοκόλη, Αθήνα 2006, σελ. 462

Οι γνωστοί ιστορικοί της νεοελληνικής λογοτεχνίας (Κ. Θ. Δημαράς, Λίνος Πολίτης, Ηλίας Βουτιερίδης κ.ά.) έδωσαν στις λογοτεχνικές γενιές έναν απλό ταξινομητικό-περιγραφικό χαρακτήρα: τις αντιμετώπισαν σαν μεμονωμένους κύκλους δημιουργίας, απαρτισμένους από ανθρώπους διακατεχόμενους από τα ίδια περίπου πνευματικά και αισθητικά ιδεώδη, σαν ανεξάρτητες και όχι αλληλένδετες ομάδες, με συνέπεια να μην αναζητήσουν και να εξετάσουν τις μεταξύ τους ποιοτικές ομοιότητες και διαφορές: να μην ενδιαφερθούν να διευκρινίσουν τι ακριβώς παίρνει η κάθε γενιά από την προηγούμενη της, σε τι, πώς και κατά πόσο την υπερβαίνει. Δεν αναγνώρισαν, με άλλα λόγια, την ύπαρξη μιας εκατονταετούς μεταβατικής περιόδου (1830-1930), κατά την οποία η ελλαδική ποίηση, σαν ένας ενιαίος ζωντανός οργανισμός, διανύοντας μιαν ομολογουμένως δύσβατη και συνάμα επίφοβη απόσταση, αναπτύχθηκε και ωρίμασε όσο χρειαζόταν για να μπορεί να πει κανείς ότι όταν εμφανίστηκε η γενιά του '30 βρήκε κατακτημένες τις βασικές προϋποθέσεις του ποιητικού λόγου. Ακόμα, οι ιστορικοί αντιμετώπισαν, σχεδόν αποκλειστικά, τη λογοτεχνία και ειδικότερα την ποίηση της «επίκεντρης» εκατονταετίας από την οπτική του δημοτικισμού, με βασικό κριτήριο τον, κατά περιόδους, βαθμό ανταπόκρισης των γενεολογικά χωρισμένων δημιουργών σ' αυ-

Του Κώστα Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

τόν και τη συνδεδεμένη μ' αυτόν εθνικιστική ιδεολογία. Έτσι, με κυρίαρχο αυτό το κριτήριο, αδιαφορώντας για την εξελικτική πορεία της ελλαδικής ποίησης και προσδίδοντας στη δημοτική γλώσσα αισθητικές και ιδεολογικές ιδιότητες, θεωρώντας την φερέγγυο αισθητικής αρτιότητας και ποιητικής αξίας, τοποθετούν τη γενιά του 1880, με προεξάρχοντα τον Κωστή Παλαμά, στο ψηλότερο σημείο της ποιητικής καμπύλης. Οι προγενέστεροι (φαναριώτες και μεταφαναριώτες), τοποθετούνται ιδιαίτερα χαμηλά: η ετυμηγορία γι' αυτούς είναι συγκαταβατική, κάποτε απορριπτική, ενώ οι μεταγενέστεροι (οι πρώτοι μεταπαλαμικοί ποιητές) αντιμετωπίζονται ως φτωχοί επίγονοι της γενιάς του '80, που δεν μπορούν να απαλλαγούν από τις επιδράσεις, τη «βαριά σκιά», του Παλαμά. Όσο για τους ποιητές της δεκαετίας του '20, αυτοί αντιμετωπίστηκαν με επιφύλαξη, συγκατάβαση και, συχνά, με «συμπάθεια».

Ο Γιώργος Αράγης παρακάμπτει τα ισχύοντα, αγνοεί τα πάγια ιστορικά και γραμματολογικά δεδομένα, προκειμένου να επισημάνει και να φωτίσει τα σημεία σύνδεσης των τεσσάρων ποιητικών γενιών (φαναριώτες και μεταφαναριώτες, γενιά του 1880, πρώτοι μεταπαλαμικοί και γενιά του 1920) που εμφανίζονται κατά το διάστημα της μεταβατικής -όπως χαρακτηρίζει και εξονυχιστικά αποδεικνύει- περιόδου 1830-1930. Πράγμα που κάνει εμφορούμενος και ενισχυόμενος από την αδιάσειστη βεβαιότητα ότι οι τέσσερις αυτές γενιές συνεχονται μεταξύ τους όχι απλώς βιολογικά αλλά πολιτισμικά, αποτελώντας κλίμακες μιας ανοδικής πορείας ή, εν πάση περιπτώσει, συγκοινωνούντες σταθμούς μιας πορείας οπωσδήποτε εξελικτικής, παρά τις όποιες διακυμάνσεις και τις αναπόφευκτες παλινδρομήσεις της. Και αυτό, αφού προηγουμένως φρόντισε να «σκηνογραφήσει» κοινωνικά, πολιτισμικά και ιστορικά το ιδιάζον αστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε η ελλαδική ποίηση: ένα πλαίσιο, ένα πεδίο μάλλον, συνεχών και ποικίλων αντιπαράθεσεων, δημιουργημένων κάτω από την πίεση ζωτικών αναγκών και σπανίως ή καθόλου ύστερα από νηφάλια ειλημμένες προγραμματικές αποφάσεις, συγκεκριμένες θεωρίες και ιδέες («Ο, τι γινόταν, γινόταν κάτω από την ισχυρή υλική, πνευματική και ψυχολογική πίεση, όσο και να πίστευαν κάποιοι πως ήταν απλώς ζήτημα επιλογής και προαίρεσης του αθηναϊκού κόσμου»).

Με κατευθυντήρια σκέψη και άποψη ότι ο δρόμος από την ανωριμότητα προς την ωριμότητα είναι απολύτως συνυφασμένος με το πέρασμα «από την αφηρημένη, γενική, ιδεατή, ρητορική του εκεί και του τότε στη συγκεκριμένη, ειδική, εμπειρική, βαθιά βιωματική, αρητόρευτη του εδώ και του τώρα αντίληψη του ποιητικού αντικειμένου», ιχνηλατεί προσεκτικά μιαν εκατονταετή πορεία, επισημαίνοντας, με υπομονή και με προσοχή, τα πρώιμα και προαγγελτικά της ωρίμανσης της ελλαδικής ποίησης ψήγματα, που είναι σποραδικά και σπάνια, ίσως και συμπτωματικά, στην αρχή, πληθαίνουν ωστόσο όσο και όταν το επιτρέπουν οι συνθήκες. Έτσι, ξεκινώντας από τους φαναριώτες (Σούτσους και Ραγκαβή), την πρώτη γενιά της προσωπικής ελλαδικής ποίησης, όσο κι αν τους αναγνωρίζει ότι έκαναν αυτό που μπορούσαν, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους και στο μέτρο των δυνατοτήτων του πολιτισμικού τους περιβάλλοντος (καταγωγή, παιδεία, έλλειψη ιθαγενούς ποιητικής παράδοσης, άγνοια των συνθηκών της ελλαδικής πραγματικότητας, ανωριμότητα της αθηναϊκής κοινωνίας και του κράτους), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ποιητές αυτοί ούτε ήθελαν ούτε μπορούσαν να διαδραματίσουν άλλο ρόλο από αυτό που ήταν προκαθορισμένος από ισχυρότατους ιστορικούς παράγοντες. Γι' αυτό και η αναφορά τους στα πράγματα είναι γενική, ιδεατή, ενώ ο λόγος τους ηχηρός, υμνητικός, παραινετικός, προδίδει την απουσία της βιωματικής συμμετοχής του υποκειμένου στα γραφόμενα. Η σχέση τους με τα λεγόμενά τους δεν είναι βιωμένη, γεγονός που ο Αράγης επισημαίνει και στην ποίηση των αμέσως μεταγενέστερων ρομαντικών ποιητών της Αθηναϊκής Σχολής (Ιωάννη Καρασούτσα, Δημ. Παπαρηγόπουλο, Σπυρ. Βασιλειάδη και Αχιλλέα Παράσχο).

Και απ' αυτών την ποίηση απουσιάζει το καθημερινό, το ιδιωτικό, το κοινωνικά

της ελληνικής ποίησης

και πολιτισμικά συγκεκριμένο, όπως απουσιάζει και η ιδιαίτερη ατμόσφαιρα της εποχής τους· και σ' αυτούς, όπως και στους φαναριώτες, το παρόν φαντάζει ταπεινό και ασήμαντο σε σχέση με την αίγλη της αρχαιότητας και τον μυθοποιημένο ηρωισμό των αγωνιστών του '21. Κι όμως, πίσω από τη γενική εικόνα, ο μελετητής εντοπίζει, ψηλαφεί και φέρνει στο φως στοιχεία που προοιωνίζουν μια αργή αλλά πάντως σταθερή, παρά τις κατά καιρούς παρεμβλλόμενες αναστολές και παλινδρομήσεις (ο Βαλαωρίτης, ας πούμε, αντιλαμβάνεται τον κόσμο ιδεατά, όπως οι φαναριώτες), πορεία προς την ωριμότητα. Στον Παπαρηγόπουλο, λ.χ., εντοπίζει μια κάπως περισσότερο προσωπική αντίληψη του κόσμου, παρά την ιδεατή προσέγγισή του, ενώ στον Παράσχο αναγνωρίζει μια προσπάθεια να βγει από τις κρατούσες ιδεατές γενικότητες και να προσεγγίσει κάποιες συγκεκριμένες πτυχές της συγκαιρινής του πραγματικότητας, μη παραλείποντας να αναφερθεί στον ηπιότερο αρχαϊσμό του, στην ολοένα και δοτικότερη στάση του απέναντι στη δημοτική, καθώς και στην εκ μέρους του χρησιμοποίηση του δεκαπεντασύλλαβου, κατ' απομίμηση του δημοτικού τραγουδιού, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι, σε γενικές γραμμές, οι μεταφαναριώτες πραγματοποίησαν, σε σχέση με τους φαναριώτες, μικρές, αξιοσημείωτες ωστόσο, μετατοπίσεις από το διανοητικό επίπεδο προς το εμπειρικό, από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο και από το γενικό στο ειδικό.

Με ιδιαίτερα αυστηρή κριτική διάθεση αντιμετωπίζει τους ποιητές της γενιάς του '80· μάλιστα, κριτικότερος στέκεται απέναντι στον Παλαμά, ο οποίος, κατά τη γνώμη του, «έτεινε να έχει κυρίως διανοητική, παρά εμπειρική και θυμική σχέση με τα πράγματα», καθώς «ως ποιητικό υποκείμενο έπαιρνε θέση απέναντι στο εκάστοτε αντικείμενό του διαλογιζόμενος γι' αυτό και όχι ακριβώς εκφράζοντάς το». Ο Παλαμάς, κατά τον Αράγη, έχοντας ασπαστεί την «τριφασική εκδοχή του ελληνισμού», ένθερμος μεγαλοϊδεάτης, οραματιστής, ελάχιστα ενδιαφέρεται για το εδώ και το τώρα της ελλαδικής πραγματικότητας, και όταν αναφέρεται σε σημαντικά, ιστορικού ή κοινωνικού ενδιαφέροντος γεγονότα, το κάνει εμφορούμενος από υψηλόφρονα εθνικά αισθήματα, χρησιμοποιώντας μια γλώσσα χωρίς εμπειρική, κοινωνική, φόρτιση· μια γλώσσα δημοτική-«δημοτικιστική», υποταγμένη στα κελύσματα του ψυχαραϊκού δημοτικισμού. Ο ηχηρός και εξωστρεφής λόγος του σε ελάχιστες περιπτώσεις «χαμηλώνει», ώστε να επιτρέψει στο ποιητικό υποκείμενο να γίνει εξομολογητικό ή αυτοεξομολογητικό.

Ούτε Αθηναίος πολίτης μπορεί να χαρακτηριστεί ο Παλαμάς με γνώμονα τα ποιήματά του, δεδομένου ότι αποσιώζουν από αυτά στοιχεία ενδεικτικά της σχέσης του με τη σύγχρονη ζωή της πόλης, πράγμα που δεν μπορεί να ισχυριστεί κανείς για τον Νίκο Καμπά, σε αρκετά ποιήματα του οποίου συμμετέχει ενεργά το ποιητικό εγώ και εντοπίζονται αστικά στοιχεία, έτσι καθώς τον χαρακτηρίζει μία ευδιάκριτη ρεαλιστική αίσθηση των πραγμάτων και μοιάζει να τον κινητοποιούν πτυχές της καθημερινής ζωής, παράλληλα με τον εκ μέρους του παραμερισμό της Μεγάλης Ιδέας.

Εν κατακλείδι, οι δημοτικιστές, κυρίως, ποιητές της γενιάς του '80 υπήρξαν συνεχιστές των ρομαντικών. Μπορεί να αποκατέστησαν τη σχέση τους με τη φύση, να στράφηκαν προς τον κόσμο της υπαίθρου, τη δημόδη παράδοση και το Βυζάντιο, μπορεί να είδαν με θετικότερο τρόπο το παρόν, παρασυρμένοι από τον αισιόδοξο μεγαλοϊδεατισμό τους, η σχέση τους όμως με το ποιητικό αντικείμενο δεν άλλαξε ή, τουλάχιστον, δεν άλλαξε τόσο, όσο χρειαζόταν για να γίνει συγκεκριμένο, ειδικό, και να προσεγγίζεται προσωπικά και εμπειρικά· δεν άλλαξε τόσο που να μπορεί να πει κανείς ότι «ξεπέρασαν το στάδιο της ποιητικής μαθητείας». Όσο για τη σχέση τους με τη γλώσσα, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, παρέμεινε συμβατική, όπως ήταν και η σχέση των ρομαντικών με την καθαρεύουσα, προφανώς επειδή «το ιδεολογικό πλέγμα που ασπάζτηκαν τους απομάκρυνε από το οικείο περιβάλλον και τους κράτησε σε απόσταση· τους εμπόδιζε να δημιουργήσουν μια κάπως φυσική σχέση με τη γλώσσα που έγραφαν».

Η μεγαλύτερη αλλαγή, η απόκλιση μάλλον προς την κατεύθυνση που, κατά τον Αράγη, αποτελεί ένδειξη πλησιάζματος της ελλαδικής ποίησης προς την ωριμότητα, πραγματοποιείται με τους πρώτους μεταπαραλαμικούς ποιητές· ιδίως με τους Χατζόπουλο, Γρυπάρη, Μαλακάση και Πορφύρα, οι οποίοι, παρά τις ιδιοσυγκρασιακές και αισθητικές υφής διαφορές τους (ο συμβολιστής Χατζόπουλος δίνει προτεραιότητα στην υποβολή και στη μουσική λειτουργία του λόγου, ο παρνασσικός Γρυπάρης δίνει έμφαση στη φόρμα και απομακρύνεται από τον κόσμο της υπαίθρου, στον Μαλακάση εντοπίζονται αρκετά αστικά στοιχεία, οπωσδήποτε περισσότερα από όσα εντόπισε στους προγενέστερους, ο Πορφύρας δείχνει να απαλλάσσεται από τα δεσμά του γλωσσικού δημοτικισμού), παρουσιάζουν μερικές καθοριστικές για την εξέλιξη της ελλαδικής ποίησης ομοιότητες. Πρώτα πρώτα δείχνουν απαλλαγμένοι από τα δεσμά της εθνικής ιδεολογίας· οι εθνικές δόξες, οι υψηλοί πόθοι, οι μεγάλες ιδέες και τα σινακόλουθα οράματα δεν τους συγκινούν σχεδόν καθόλου· ό,τι πρωτίστως τους ενδιαφέρει είναι να υπηρετήσουν τον στόχο τους με καθαρά ποιητικά μέσα, να προσεγγίσουν «την ποιητική ύλη χωρίς εξωποιητικά δεκανίκια». Όσο για τη γλώσσα τους, μπορεί να είναι ακόμα δέσμια του δημοτικισμού, έχει ωστόσο πολλά στοιχεία ενδεικτικά μιας βαθιάς βιωματικής σχέσης με την πραγματικότητα της εποχής τους.

Εκείνος όμως που, κατά τον μελετητή, βρίσκεται όσο κανένας άλλος «πολύ κοντά στην προσγγείωση των ποιητών του '20 στο έδαφος της σύγχρονης πραγματικότητας μέσα στην οποία ζούσαν», ήταν ο Λάμπρος Πορφύρας. Όχι μόνο γιατί απουσιάζει από την ποίησή του κάθε ίχνος μεγαλοϊδεατισμού και «λαογραφισμού», όσο γιατί ο λόγος του είναι εσωστρεφής, χαμηλόφωνος και, πάνω απ' όλα, συγκεκριμένος, προσωπικός και εμπειρικός. Μετά τους μεταπαραλαμικούς ποιητές και ιδίως μετά τον Πορφύρα, οι ποιητές του '20 μπορούν και πραγ-

ματοποιούν φυσικότερα και ανετότερα την επιβαλλόμενη από τις συνθήκες της ζωής τους στροφή προς την αστική Αθήνα, που δεν σήμαινε απλώς «αλλαγή τόπου», αλλά και «αναζήτηση της ενότητάς τους στο επίπεδο του χώρου», προκειμένου να «συγχρονίσουν το έργο τους με το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζούσαν. Βίωναν την επικαιρότητα». Ο Ρώμος Φιλύρας είναι απαλλαγμένος εντελώς από τις εθνικιστικές ιδέες της εποχής του, καθώς και από τις δεσμεύσεις του δημοτικισμού· ο λόγος του είναι εσωστρεφής, η φωνή του είναι εσωτερικού χώρου και η σχέση του με το περιβάλλον διαμορφώνεται όπως του το επιτάσσουν οι απολύτως προσωπικές του εμπειρίες. Η γλώσσα του Λαπαθιώτη είναι αστική, απομακρυσμένη από τα δημοτικιστικά πρότυπα, φορτισμένη συναισθηματικά, δηλωτική μιας πρωτόγνωρης αίσθησης του ποιητικού υποκειμένου για τον περιβάλλοντα κόσμο. Το ίδιο μπορεί να πει κανείς και για τη γλώσσα του Ουράνη· μια γλώσσα άμεσα ανταποκρινόμενη στα δεδομένα της αστικής ζωής, απόδειξη της εναρμόνισης του ποιητή με τους όρους του κοινωνικού, πολιτισμικού και πολιτικού γίγνεσθαι της εποχής του. Ο Τέλλος Άγρας, μακριά κι αυτός από κάθε είδους ιδεολογικά σχήματα και προσχήματα, τολμά και σκύβει πάνω σε συγκεκριμένες πτυχές της καθημερινότητας, αισθητοποιώντας τον αθηναϊκό δρόμο και τη γειτονιά, διαστέλλοντας ένα τυχαίο γεγονός σε ολοκληρωμένο ποιητικό σύμπαν, δημιουργώντας πλήρεις εικόνες του αθηναϊκού περιβάλλοντος.

«Η αστική εμπειρία», που αποτελούσε μία από τις βασικότερες -αν όχι τη βασικότερη- προϋποθέσεις για το πέρασμα της ελλαδικής ποίησης στο στάδιο της ενηλικίωσης, με τους ποιητές της δεκαετίας του '20 αρχίζει και διαδραματίζει σημαντικότερο ρόλο· γεγονός που αποκτά υπέρογκες διαστάσεις στη ποίηση του Καρυωτάκη. Αυτός είναι που, με μοναδική πυξίδα το βίωμα, αντλώντας τα θέματά του από συμβάντα και καταστάσεις που τον άγγιξαν πραγματικά και σε βάθος, κάνει τις λέξεις του σχήματα ενός φορτίου που έχει αποκλειστικά «βιωματική και όχι συμβατική υπόσταση». Κατά τον Αράγη, η ποιητική γλώσσα αρχίζει να φορτίζεται ουσιαστικά από τον Καρυωτάκη, ο οποίος «υιοθέτησε τη γλώσσα του άμεσου κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντός του: την καθημερινή αστική γλώσσα, που βρισκόταν σε επαφή με το γίγνεσθαι της αστικής πραγματικότητας», ανεβάζοντας την ελλαδική ποίηση από τα ιδεαλιστικά σύννεφα στο έδαφος της νεοελληνικής καθημερινότητας. Κι αυτό γιατί, κατά την ά-

ποψή του, που αποτέλεσε και τον σταθερό γνώμονα αυτής της σημαντικής όσο και πρωτότυπης μελέτης του για την ελλαδική ποίηση της περιόδου 1830-1930, ό,τι περισσότερο απ' όλα την κράτησε δεσμία στο στάδιο της ανωριμότητας, ήταν η αφηρημένη, γενική και ιδεατή αντίληψη του ποιητικού αντικειμένου, σε συνδυασμό με τις διάφορες «τριφασικές» εθνικές ιδεοληψίες και εθνικιστικές εξάρσεις, με τις γλωσσικές ακρότητες και με την περιφρονητική απεμπόληση του παρόντος.

Δικαίως, λοιπόν, θεωρεί ότι οι ποιητές του '20 αποτελούν μία πρωτοποριακή ομάδα σε σύγκριση με τις προηγούμενες ποιητικές γενιές ή έσες. Αυτοί είναι που με το έργο τους συμβάλλουν στην απαραίτητη, για την είσοδο της ελλαδικής ποίησης στο στάδιο της ωριμότητας, παγίωση κάποιων θετικών πραγματώσεων, που έως τότε, όποτε εντοπίζονταν, αποτελούσαν εξαιρέσεις ή παρεκκλίσεις από τον ισχύοντα γενικό ποιητικό κανόνα, άρα και από την πορεία που ακολουθούσε ο εκάστοτε παρεκκλίνων ποιητής. Με τους ποιητές του '20, οι σποραδικές θετικές πραγματώσεις των παλιότερων ομοτεχνών τους (αφού η ελλαδική ποίηση, ακόμα και όταν οι αντικειμενικές κοινωνικοϊστορικές και πολιτισμικές συνθήκες ήταν ιδιαίτερα αντίξοες, σαν ένας ζωντανός οργανισμός, δεν έπαυε να είναι ενεργή και να χαρακτηρίζεται από «μία λανθάνουσα έφεση προς την κατεύθυνση της συγκεκριμένης προσωπικής αντίληψης του ποιητικού αντικειμένου») χάνουν τον χαρακτήρα του τυχαίου και του αιρετικού και γίνονται

σταθερή ποιητική πραγματικότητα· συντίθενται οι εξαιρέσεις, εμπεριλαμβάνονται οι ψήγματα του ατομικού και του κοινωνικού παρόντος -των ποιητών- και ανάγονται στο επίπεδο του γενικού ποιητικού κανόνα. Η ποίηση που θα γραφτεί μετά απ' αυτούς, θα γραφτεί με βάση «τα κερτημένα της γενιάς τους: ενότητα χώρου και χρόνου, γλώσσα φορτισμένη αστικά, πραγματισμός, τάση για τον αρητόρευτο αναφορικό λόγο και βιωματική προσέγγιση του αντικειμένου, και ειλικρίνεια του αισθήματος».

Όπως επισημάνθηκε ήδη, η πρωτοτυπία αυτού του φιλόδοξου εγχειρήματος του Γιώργου Αράγη, έγκειται στο γεγονός ότι αντιμετώπισε τις τέσσερις ποιητικές γενιές που κάλυψαν την εκατονταετή μεταβατική περίοδο της ελλαδικής ποίησης (1830-1930), με τρόπο εντελώς διαφορετικό απ' αυτόν των ιστορικών της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Δεν τις εξέτασε σαν ανεξάρτητες μεταξύ τους, αλλά σαν αλληλένδετες και όχι απλώς βιολογικά αλλά και πολιτισμικά συνεχόμενες· σαν βαθμίδες μιας ανοδικής κλίμακας, αναζητώντας με υπομονή, επιμονή, γνώση και ευαισθησία -και με προφανή την πρόθεση να επισημάνει λανθασμένες εκτιμήσεις του παρελθόντος, να αποκαταστήσει αλήθειες και να αποδώσει, όπου έκρινε ότι χρειάζεται, δικαιοσύνη- τι ακριβώς πήρε, εντέλει, η κάθε γενιά από την προηγούμενη της και κατά τι την υπερέβη. Θεωρώντας το πολιτισμικό αγαθό σκυτάλη μεταβιβαζόμενη από τους προηγούμενους στους επόμενους, δεν αρκέστηκε στην απλή περιγραφή των στιγμών της «μεταβίβασης», της «αλλαγής» της, αλλά προχώρησε και στα ενδότερα, καταγράφοντας με νηφαλιότητα και ευθυκρισία τις εκάστοτε κρατούσες αντικειμενικές συνθήκες και την ιδιαιτερότητα του ψυχισμού των «πρωταγωνιστών» σε όλη τη διάρκεια του «αθλήματος» ή του «στοιχήματος» που συνιστά η ελλαδική ποίηση και η ποίηση εν γένει.

Ο Κώστας Γ. Παπαγεωργίου είναι ποιητής και κριτικός λογοτεχνίας

ΣΥΝΕΧΕΙΑ